

Bohó

bohókás. A komikumnak, a furcsának egyik fő alkotó része a bohóság. A bohóság értelmi v. erkölcsi ferdeség v. visszásság lehet, mely a józan ésszel, illetőleg a bevett szokásokkal ellenkezik. Sohasem bűnös, inkább megfér még az ártatlansággal és jószívűséggel is. B.-k Molere férfiai, kik vén létökre fiatal leányokat kérnek meg és bennök a szenvedély tűzét elaltatni igyekeznek. Ezek az akaratuk ellenére B. jellemek, kik ferdeségeikkel és oktan törekvéseikkel a nézőt mulattatják. Más fajtájúak azok a B.-k, kik öntudatosan célozzák a mulattatást; ilyenek Shakespeare udvari «bolondjai», ilyenek továbbá a szolgák és elősdiék az antik vigjátékban, az Arlecchino a commedia dell'artéban, ilyen (egyszersmind cselszövő) Perin, Moretonak Közönyt közönnel c. vigjátékában. Ily mulattató mellékszemélyek a modern szalonvigjátékban is fordulnak elő különféle társadalmi állású személyek alakjában.

Bohózat

a drámai irodalom és művészet egyik válfaja. Rendesen a vigjáték alacsonyabb fokának nézik, de szintoly nagy költői tehetséget igényel és szintoly nagy hatást képes előidézni, mint akármelyik más műfaj. Kiváltképen a mai időben a B. majdnem nélkülözhetetlen akármelyik színpad műsorában. Ha éppen különbséget akarunk tenni, akkor a vigjátékot a finom mosoly, az illemes kacagás műfajának mondhatjuk, míg a B. a nyersebb és fékevesztettebb hahota előidézését célozza. Eszerint a B. minden tekintet nélkül az exkluzív körülményekre és az érzékenykedő tapintatosságra a legerősebb ellentétekkel dolgozhatik, és az úgynevezett drasztikus, megkapó hatásokat hajhászhatja. A B. a világ, a valóság, a fantázia minden tárgyat felölelheti, és a rút létráján oly mélyen szállhat alá, mint semmi más műfaj. A B. célja kétféle lehet: vagy az emberi ferdeségek és csunyaságok legkegyetlenebb csúffátétele, vagy pedig a sors, a véletlenség humorának meglepő kimutatása. Amaz inkább szatirikus, emez inkább humorisztikus és helyzetbohózat.

Történetileg a B. következőképp fejlődött. Az antik B., melynek remekei csupán csak Aristophanész (I. o.) halhatatlan neve alatt jutottak az utókorra, átölelte az egész népeletet, politikát, társadalmat, művészetet, gondolkozást. Kiméletlenül kigunyolta, fantasztikus mesébe burkolva a tömeg és több egyéb hibát és hiányt. Ez az aristophanészi B., mely a legszabadabb fantáziát a leggyönyörűbb külső formával, ékes, találó nyelvvel kötötte össze, az athéni köztársasággal együtt kihalt. A modern közélet nem enged színpadjainkon helyet a kiméletlen, metsző gúnynak használatára, a velünk élőkkel szemben. Irodalmunknak nagy szolgálatot tett Arany János, midőn Aristophanész hátramaradt vigjátékait, melyek lényegökben B.-ok, klaszikus nyelvezettel és páratlan formai remekességgel magyarosította. Az antik B. a demagógok és királyok, valamint a római császárok korában részint közönséges családi vigjátékká laposult el, részint pedig leszállt a népelet legalsóbb rétegeibe. Később az olaszoknál új formát öltött. A középkori olasz *commedia dell'arte* állandósította a mai értelmű B.-ot, mely részint egypár mulattató személyen (Arlecchino, Pulcinello, Pagliaccio, Hanswurst, Paprika Jancsi stb.), részint pedig a kézzelfogható tréfákon, csaláson, ütlegetésen, az öröm és fájdalom nyilvánításának tulhajtásán, a természetesség vastag utánzásán fordult meg. Leggazdagabb fejlődésnek indult a B. a jelen században s ámbár a magasabb röptű irodalom és kritika még mindig kicsinyli e műfajt, mégis mindinkább tért hódít magának.

A mi századunk b.-fajai a következők: 1. A tündér B., melyben a bécsi Raimund jeleskedett, de melynek mintaképét már Shakespeare Szentivánéji álmában, Viharában stb. felismerhetjük. Ilyenhez hasonló Vörösmartynak Csongor és Tündeje is. 2. A népies B., mely az munkás és kézműves stb., röviden: szűkkörű foglalkozásban élő nép örömeit és fájdalmait, kívánságait és sérelmeit, szokásait és hibáit, továbbá a sors vagy véletlenség fölényét a korlátolt eszű, gyenge jellemű, de alapjában jószívű tömeg fölött vázolja, úgy hogy a gyengeség nevetésre fakasztja, a véletlen fordulatok mulattatják a nézőt, a bűn és ferdeség ostorozása pedig erkölcsileg emeli és

tisztítja. Ebben a népies B.-ban mindenkit fölülmul a bécsi Nestroy, akinek élesen találó szatirájának alig akadt még méltó párja, és aki népies nyelven nagy életigazságokat tudott kifejteni. A B. már tendenciózussá vált és a magasabb osztályokat, a közigazgatást támadta meg Berg O. F. bécsi író darabjaiban, s aki egyideig a színpadokat dominálta. Nestroy és Berg mintájára alakult a legtöbb bécsi és berlini csekélyebb értékű B. 3. A bohózos népszínmű: ezt a mi Szigligetünk alapította meg, a dúrva tréfával a komoly érzést, a népies prózába a gyönyörű népdalt vegyítette. A magyar B.-os népszínmű a francia vaudevillenak és a német B.-nak közepette áll, amannál tréfásabb, emennél érzelmesebb. 4. A helyzet-B., mely lehet a) finomabb és a társaság legjobb osztályaiban is előadható, megcáfolván azt az elméletet, mintha a B. aljas műfaj volna és csak a mély néprétegekben játszhatnék; az ily B.-t bohózos vigjátéknak is szokták nevezni; főkélléke a gyors változás és a véletlenek pajzán kergetődzései; e válfajban a francia mesterkedik, de a német is tanult már tőle, a Labiche, Gondinet, Bisson mellett a német Moser, Schönthan, Kadelburg is figyelemre méltók; b) a helyzet-B. lehet nyersebb, ilyen főleg az angol, mely a B.-ban a groteszkszerűt miveli. A mi Peleskei nótáriusunk e két variáció között áll. 5. A helyi B., (Lokalposse), mely a nagy- vagy kisvárosi, v. a nemzeti életnek B.-os képét adja és már átmenetet képez az életképekhez és látványosságokhoz. A B.-nak rendes alkotó részét képezi a couplet, egy refrainnel énekelt strófa, mely élces epigrammatikus alakban, a darab drámájából kiesve, a kor v. pillanat főbb embereit, eseményeit divatként gúnyolja ki. Innen ered a rendszerint úgynevezett «énekes B.» A B.-tal rokon fajok a vaudeville és az operette egy része, valamint az opera buffa.

FORRÁS: PALLAS NAGYLEXIKON